

Militārā drošība

RUTA CEPLE, VALDIS OTZULIS

Raksta mērķis ir identificēt tos militārās drošības sektora draudu veidus, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par aktuālākajiem, un tādus mainīgos lielumus kā ārējais apdraudējums, Nacionālie bruņotie spēki un sabiedroto spēku klātbūtne.

Veiktā analīze ļauj secināt, ka, iedzīvotāju ieskatā, ārējais apdraudējums pastāv un ka vairums aptaujāto uzskata Krieviju par galveno draudu, un tikai atsevišķos gadījumos sabiedroto spēku klātbūtne (NATO) būtu atzīstama par apdraudējumu. Arī Nacionālo bruņoto spēku veidotās infrastruktūras tuvums daļai iedzīvotāju raisa nedrošības sajūtu, galvenokārt tādēļ, ka pastāv potenciāli Krievijas uzbrukuma draudi šiem objektiem. Kopumā iedzīvotājiem militārā drošība nav prioritāra, svarīgākie draudu veidi, viņuprāt, ir labklājības un ekonomiskā sektora draudi.

No pašvaldības darbinieku viedokļa galvenais nedrošības avots ir Krievija, savukārt sabiedroto spēku klātbūtne ir drošību veicinošs faktors. Analizējot pašvaldību veidotos civilās aizsardzības plānus, tikai vienā pašvaldībā bija iezīmēta vispārēja rīcība militāras krīzes gadījumā, un tas liek secināt, ka pašvaldības nav gatavas šādas krīzes pārvarēšanai un paļaujas uz valdības rīcību.

Atslēgvārdi: militārā drošība, subjektīvā drošības uztvere, draudi, ārējais apdraudējums, sabiedroto spēku klātbūtne.

The goal of this study is to identify and characterise military threats in the defence domain. The study focuses on the threats that have been identified by the Latvian population as important and significant within such changing environments as external threats to the State, the National Armed Forces, and the Allied presence in Latvia. Based on the data collected in interviews with people in the focus groups and in-depth interviews with representatives in local government, conclusions can be drawn that the majority consider Russia to be the main threat and single source of external threat to Latvia. Only on rare occasions do people consider the deployment of NATO

forces and the Allied presence in Latvia to be a threat. The expanding infrastructure and regional presence of the Latvian National Armed Forces (NAF) is a source for insecurity in some people, which is based on the opinion that NAF infrastructure could be a target of a military offensive by Russia. In general, military security is not the leading security threat as perceived by the people of Latvia. The priorities are welfare and economic security. Therefore, the State's defence policy is communicated successfully, and military threats are addressed; consequently, the population is not worried about military threats in general, but non-military threats prevail in the population's individual threat perception.

Russia is the cause for the main insecurity, but NATO presence enhances the sense of security in the opinion of local government representatives. The Civil Emergency Plans in various local counties were analysed. Only one county's Emergency Plan includes a real plan for action in case of military conflict or crisis. All other local governments and municipalities were unprepared for a military crisis and relied on action plans issued by the central government.

Keywords: military security, subjective security, threats, external threat, Allied presence.

Ievads

Militārā drošība, kas ir nacionālās drošības viens no būtiskākajiem elementiem, nozīmē valsts spēju aizsargāt tās iedzīvotājus un nacionālās intereses, kā arī spēju atturēt no ārējiem draudiem. Tradicionāli militārā drošība asociējas ar starpvalstu attiecībām, taču tā ietver arī indivīda personīgo drošību nacionāla, reģionāla un starptautiska apdraudējuma apstākļos. Militārā drošība kļūst aktuāla apstākļos, kad notiek pārmaiņas starptautiskajā drošības vidē un aktualizējas sabiedroto un starptautisko organizāciju atbalsts. NATO loma šādu apdraudējumu mazināšanā savienojumā ar nacionāla līmeņa bruņoto spēku attīstību un sabiedrības iesaisti valsts aizsardzībā kļūst izšķiroša. Līdz ar izmaiņām starptautiskajā drošības vidē, ko radījusi Krievijas revizionistiskā politika pret Ukrainu, militārie draudi tiešā veidā ietekmē arī Baltijas valstis kopumā un katru no tām individuāli. Krievijas radītais apdraudējums Latvijai ir veicinājis finansējuma pieaugumu aizsardzībai, sabiedroto spēku klātbūtni un Nacionālo bruņoto spēku (turpmāk – NBS) militāro spēju attīstību, lai nodrošinātu pietiekamu Krievijas atturēšanu. Tāpat tas ir veicinājis sabiedrībā diskusiju par ciešāku sadarbību starp NBS un iedzīvotājiem visaptverošā valsts aizsardzībā un valsts aizsardzības mācības ieviešanu skolās.

Militārā drošība Latvijas nacionālās drošības kontekstā ir bijusi klātesoša kā politiskajā, tā arī akadēmiskajā diskusijā kopš Latvijas neatkarības

atjaunošanas 1991. gadā. Tomēr, ņemot vērā militārās drošības aktualitāti, ir bijuši vien atsevišķi kvalitatīvi pētījumi par Latvijas iedzīvotāju militārās drošības uztveri, kas sniedz ieskatu par to, kā iedzīvotāji dažādās kopienās uztver iespējamo militāro apdraudējumu un kā veidojas sadarbība ar pašvaldībām. Tādēļ nodaļas mērķis ir identificēt tos militārās drošības sektora draudu veidus, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par aktuālākajiem. Nodaļas sākumā tiks apskatīti līdz šim veiktie pētījumi par militāro drošības sektoru Latvijā, kam sekos drošības sektora definējums, veidojot šī pētījuma teorētisko ietvaru. Pēc tam tiks izklāstīti pētījuma rezultāti un apkopoti būtiskākie secinājumi.

Kas paveikts militārās drošības izpētē?

Ņemot vērā vēsturisko pieredzi un Latvijas ģeogrāfisko novietojumu, militārā drošība ir bijis viens no aktuālākajiem jautājumiem pētniecībā. Lai gan pētījumos militārā drošība netiek skaidri definēta, tā tiek saprasta kā nacionālā drošība (*national security*) vai drošība (*security*) kopumā, kuras ietvaros tiek atsevišķi skatīta militārā sadaļa. Pirmie akadēmiskie darbi par Latvijas militāro drošību tiek publicēti līdz ar Latvijas Ārpolitikas institūta dibināšanu, pievēršoties Latvijas aktuālajām drošības problēmām tūlīt pēc neatkarības atgūšanas.¹

Militārās drošības pētniecību Latvijā var iedalīt vairākos posmos, un pirmais posms iezīmē periodu no neatkarības atgūšanas līdz brīdim, kad Latvija iestājās NATO. Šajā posmā būtiskākās akadēmiskās diskusijas ir par militārās

¹ Grāmatā "Baltijas valstis: drošības meklējumi" (Lejiņš, A., Bleiere, D. (eds.) (1996). *The Baltic States: search for security*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs, pp. 31–34) tiek apskatīts drošības koncepts un tā veidošanās Baltijas valstīs. Tajā tiek norādīts, ka Latvijā pēc neatkarības atgūšanas bija citāds uzskats par drošības konceptu nekā tolaik Rietumos pastāvošais. Šī drošības koncepta citādā izpratne tiek skaidrota ar to, ka visi ar aizsardzību saistītie jautājumi tika risināti Maskavā, tādējādi neveicinot Latvijas akadēmiskajā vidē izpratni par to, kas ir drošība. Tāpat tiek pausts, ka Latvijas politiskās aprindās ar drošību bieži vien saprata tikai un vienīgi militāro drošību, kas ietvēra tādus terminus kā aizsardzība, aizsardzības koncepcija, bruņotie spēki vai militārie draudi. 1998. gadā Latvijas Ārpolitikas institūts publicēja Roberta Dalsjē (*Roberts Dalsjō*) rakstu "Vai Baltijas valstis sevi spēj aizsargāt? Par paš aizsardzības spēju kvalitāti un perspektīvām", kur viņš asi kritizē Latvijas pētniekus par to, ka militārajai drošībai gan akadēmiskajās, gan arī politiskajās aprindās netiek pievērsta pietiekami liela uzmanība. Šī situācija tiek raksturota kā intereses trūkums pret drošības aizsardzības jautājumiem (Dalsjō, R. (1998). *Vai Baltijas valstis sevi spēj aizsargāt? Par paš aizsardzības spēju kvalitāti un perspektīvām*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 14.–15. lpp.). Grāmatā *Small States in a Turbulent environment: the Baltic perspective* tiek uzsvērts, ka Baltijas valstis, tuvojoties modernākai uztverei par drošības konceptu savā dienaskārtībā, arvien biežāk iekļauj tādus aspektus kā sociālā un individuālā drošība, un norādīts, ka kompromisus par nepieciešamajiem mēriem ir vieglāk panākt sabiedrības drošības sektorā nekā militārās drošības sektorā (Lejiņš, A., Ozoliņa, Ž. (1997). *Small States in a Turbulent Environment: The Baltic perspective*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs, p. 137).

drošības jēdziena izpratni un tā lietojumu kā šaurākā (Nacionālie bruņotie spēki, militārās spējas, militārie draudi), tā arī plašākā kontekstā, runājot par jauno drošības arhitektūru Baltijas valstīs, Ziemeļeiropas reģionā un NATO kopumā. 1999. gadā Latvijas Ārpolitikas institūta organizētajā konferencē par Baltijas valstu drošības aspektiem tiek norādīts, ka Latvijas militārā drošība var tikt garantēta tikai ar pilnasinīgu dalību NATO. Papildus dalībai kolektīvajā drošības sistēmā tiek uzsvērti arī tie militārās drošības elementi, kuri būtiski ietekmē Latvijas drošību, kā, piemēram, ārējie draudi (Krievijas faktors), militārās spējas, finansējums aizsardzībai un sabiedrības izpratne par drošības jautājumiem.²

Militārās drošības otrais posms sākās pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO un turpinājās līdz Ukrainas krīzei 2014. gadā. Šī posma raksturīgākās iezīmes ir diskusijas par starptautiskās drošības aktualitātēm, kuru centrā tiek izvirzīta Latvijas militārā drošība Eiropas Savienības un NATO kontekstā. Tā, piemēram, rakstu krājumā “Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”” tiek secināts, ka nacionālā drošības politika vairs nevar tikt atrauta no plašāka reģionāla un starptautiska drošības konteksta.³ Turklāt pati svarīgākā pārmaiņu izpausme ir tā, ka dalība ES un NATO Latvijai piedāvā papildu instrumentus nacionālās drošības stiprināšanai.⁴ Papildus empīriskajiem pētījumiem tiek veiktas arī kvantitatīvās aptaujas, lai noskaidrotu, kāda ir iedzīvotāju attieksme pret valsts dalību NATO. Lai gan iedzīvotāju viedoklis ir mainīgs, pētījumu aģentūras “Latvijas Fakti” veiktajās aptaujās tiek secināts, ka iedzīvotājiem ir bažas par potenciālajām izmaksām, kas Latvijai kā dalībvalstij jāmaksā par dalību NATO, tajā pašā laikā kopumā viņi atbalsta dalību šajā organizācijā.⁵

Savukārt trešais posms iezīmē akadēmiskās diskusijas par Latvijas militāro drošību pēc Ukrainas krīzes. Tā, piemēram, Toms Rostoks un Nora Vanaga, diskutējot par Latvijas drošības aspektiem, norāda, ka Ukrainas krīze ir mainījusi militārās drošības uztveri Latvijā, to argumentējot ar trijām pazīmēm, kas saistītas ar Krievijas maigās varas izpausmēm, – NATO spēku klātbūtne Latvijā, militāro spēju attīstība un iekšējā drošība.⁶ Turklāt viņi norāda, ka debatēs par militāro drošību netiek apskatīts jautājums par obligāto militāro dienestu Latvijā, to pamatojot ar Lietuvas un Igaunijas piemēru, kur abās valstīs

² Apinis, P., Lejiņš, A. (red.) (1999). *How Secure Are the Baltic States? Conference Proceedings* (Cik drošas ir Baltijas valstis? Konferences materiāli). Rīga: Konrad Adenauer Stiftung, Latvian Institute of International Affairs, pp. 12–13.

³ Ozoliņa, Ž. (zin. red.) (2006). *Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”*. Rīga: Zinātne, 32. lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Latvijas Fakti (2007. marts). *Sabiedriskās domas aptauja par Latvijas dalību NATO*, 4. lpp.

⁶ Rostoks, T., Vanaga, N. (2016). Latvia's security defence post-2014. *Journal on Baltic Security*, 2(2), pp. 71–109.

obligātais militārais dienests ir saglabāts. Tāpat arī, pievēršoties sabiedrības izpratnes noskaidrošanai par drošības jautājumiem, Rostoks un Vanaga secina, ka militārās drošības jautājumos, kas skar Krieviju un NATO, pastāv atšķirības starp latviešu valodā un krievu valodā runājošo respondentu viedokļiem, t. i., latvieši biežāk nosoda Krievijas politiku un uzskata, ka jāstiprina nacionālās aizsardzības spējas un jāpanāk aizsardzības budžeta pieaugums.⁷

Žaneta Ozoliņa un Valdis Otzulis, diskutējot par Baltijas valstu drošības stratēģijām, pievēršas uzņemošās valsts atbalstam un secina, ka Latvijas militārās drošības pamatā ir paš aizsardzības spēju attīstība un spēja uzņemt sabiedroto spēkus.⁸ 2020. gadā publicētajā pētījumā par Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti U. Zupa un I. Bērziņa secina, ka visaptverošās valsts aizsardzības koncepts ietver ne tikai militārus risinājumus, bet arī nemilitārus valsts aizsardzības pasākumus. Pētījuma laikā tika aptaujāti iedzīvotāji un izkristalizējās atziņa, ka grupās, kurās respondenti ir gatavi aizstāvēt valsti, ir lielāka uzticēšanās valsts un pašvaldību institūcijām, bet mazākumtautību iedzīvotājiem ir izteiktāka atsvešinātība no militārās drošības jautājumiem, proti, viņi mazāk uzticas NBS un Zemessardzei.⁹

Militārās drošības jautājumi ir tikuši pētīti arī dažādās sabiedriskās domas aptaujās. Pētījumu centrs SKDS kopš 2014. gada pēc Aizsardzības ministrijas pasūtījuma regulāri veic sabiedrības aptauju par NBS tēlu, uzticēšanos tiem un NBS attīstības jautājumiem. Tā, piemēram, 2014. gadā veiktās aptaujas kvantitatīvie dati liecināja, ka 64% iedzīvotāju paļaujas uz NBS un to īstenotajiem pasākumiem drošības stiprināšanā,¹⁰ 2015. gadā tie bija 60%,¹¹ bet, saskaņā ar Eiroparometra aptaujām par sabiedrības viedokli, 2016. gadā NBS uzticējās 70% iedzīvotāju,¹² 2017. gadā – 66%,¹³ 2018. gadā – 66%,¹⁴ 2019. gadā – 69% iedzīvotāju¹⁵.

⁷ Rostoks, T., Vanaga, N. (2016). Latvia's security defence post-2014. *Journal on Baltic Security*, 2(2), p. 101.

⁸ Ozoliņa, Ž., Otzulis, V. (2016). Shaping Baltic States defence strategies: host nation support. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2016–2017, Vol. 15, p. 98.

⁹ Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 28. lpp.

¹⁰ SKDS (2014. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, 23. lpp. Pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/dokumenti>

¹¹ Turpat, 2015. gada novembris, 24. lpp.

¹² European Commission (2016). Public opinion in the European Union. *Standard Eurobarometer 86*, Autumn 2016, p. 52.

¹³ Ibid., *Standard Eurobarometer 88*, Autumn 2017, p. 53.

¹⁴ Ibid., *Standard Eurobarometer 90*, Autumn 2018, p. T39.

¹⁵ Ibid., *Standard Eurobarometer 92*, Autumn 2019. Pieejams: T39 <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/18/groupKy/82> [skatīts 20.04.2020.]

Saskaņā ar SKDS veikto aptauju 41% iedzīvotāju 2016. gadā norādījuši, ka drošības situācija Latvijā ir uzlabojusies, pateicoties dalībai NATO un aktīvai divpusējai sadarbībai ar citām valstīm, piemēram, ASV.¹⁶ Taču tikai 26% aptaujāto iedzīvotāju uzskatījuši, ka NATO situāciju ir pasliktinājusi un ka tā nedarbojas kā drošības garants.¹⁷ 2019. gadā SKDS veiktās aptaujas dati par militāro drošību Latvijā nav publiski pieejami, tāpēc jaunākās tendences iedzīvotāju militārās drošības uztverē nav iespējams izziņāt un salīdzināt.

Militārās drošības jēdziens

Militārā drošība tiek definēta kā valsts spēja sevi aizsargāt, pieņemot politiskus lēmumus un izmantojot militāru spēku.¹⁸ Polijas Nacionālās aizsardzības universitātes profesors Rišards Špira (*Ryszard Szpyra*) militāro drošību definē kā procesu, kura laikā norisinās nepārtrauktas izmaiņas militārajā sfērā un kopējā valsts politiskajā vidē.¹⁹

Viņš min šādas raksturīgas pazīmes: militāro drošību veido tādi divi galveni elementi kā valsts un tās starptautiskās vides ietvars, kas ir saistīts ar bruņoto spēku esamību. Šajā ietvarā militārais spēks ir viens no galvenajiem valsts instrumentiem, lai mazinātu potenciālo apdraudējumu.²⁰

Buzans, Vēvers un de Wilde uzskata,²¹ ka militārajā sektorā valsts ir noteicošais, taču ne vienīgais elements, kam pieder militārie resursi. Būtiska loma ir politikajai elitei, kurai ir dotas leģitīmas tiesības izmantot militāro spēku kā iekšēju krīzi, tā arī ārēju interešu aizstāvībai.²² Militārais sektors un tā dienaskārtība ir atkarīga no valdības noturības gan pret iekšējiem, gan arī pret ārējiem draudiem, taču tas nozīmē ne tikai militārus, bet arī nemilitārus risinājumus, piemēram, migrantu krīzes, dabas katastrofas un citos gadījumos.²³

¹⁶ SKDS (2016. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 12. lpp. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf.

¹⁷ Turpat, 16. lpp.

¹⁸ Militārās drošības definīcija. Pieejams: <https://www.yourdictionary.com/military-security> [skatīts 31.08.2020.]

¹⁹ Szpyra, R. (2014). *Military Security within the Framework of Security Studies: Research Results. Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, 13(3), p. 65.

²⁰ *Ibid.*, p. 66.

²¹ Grāmatā *Security: a new framework for analysis* (p. 70) tiek secināts, ka valsts teritoriālā integritāte ir tradicionāls militārās drošības mērķis, kur reģionālā un iekšējā drošības vide ir galvenā šī sektora problēma.

²² Buzan, B., Wæver, O., de Wilde J. *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, p. 49.

²³ *Ibid.*, p. 50.

Kā vienu no militārās drošības galvenajiem elementiem Buzans, Vēvers un de Wilde min valsts militārās spējas, kas papildināmas ar tādiem mainīgajiem kā ģeogrāfiskais novietojums, vēsturiskā pieredze un politiskie lēmumi.²⁴

Zoltāns Senešs (*Zoltán Szenes*), raksturojot militāro drošību 21. gadsimtā iepretim jaunajiem draudiem, uzskata, ka aizsardzības stratēģijas, militārā politika un bruņoto spēku attīstība ir jābalsta uz tādiem faktoriem kā ārējās un iekšējās drošības attiecības, jāspēj noteikt, kas tiek apdraudēts (tā ir valsts vai kāda sociālā grupa), jābūt spēkam, kas spēj sniegt drošību (bruņotie spēki, policija, drošības dienesti), un jāapzinās valsts vājie punkti.²⁵ Senešs uzskata, ka šie faktori ir būtiski, jo 21. gadsimta mainīgā drošības vide ir veicinājusi nemitīgas izmaiņas militārās drošības sektorā, kur starpvalstu kari tās klasiskā izpratnē ir papildināti ar terorisma draudiem, kā arī konflikta eskalāciju, kam grūti noteikt robežas.²⁶

Pamatojoties uz akadēmiskajā literatūrā paustajiem viedokļiem par militāro drošību, ir iespējams izšķirt šādus ar militāro sektoru saistītus elementus: ārējais apdraudējums, militāro spēju attīstība jeb nacionālie bruņotie spēki. Papildus tam arī tādas faktorus kā aizsardzības budžets, sabiedrības iesaiste valsts aizsardzībā (visaptveroša valsts aizsardzība), sabiedroto spēku klātbūtne (NATO), kas pastiprina iepriekš minēto elementu spēju nodrošināt valsts militāro drošību. Tie veido šīs nodaļas analītisko rāmi, kurš izmantots, lai pētītu, kā sabiedrība uztver Latvijas militārās drošības sektoru.

Identificētie elementi ir integrēti fokusa grupu interviju jautājumos par iedzīvotāju subjektīvo drošību, lai izzinātu, kas militārajā sektorā ir vislielākais apdraudējums, ko izjūt noteiktas indivīdu grupas un identificē pašvaldību darbinieki.

Latvijas iedzīvotāji par militāro drošību

Fokusa grupu interviju rezultātus var sadalīt vairākās tematiskās grupās atbilstoši šajā apakšnodaļā definētajam zinātniskajam ietvaram par militāro drošību – ārējais apdraudējums, sabiedroto spēku klātbūtne (ietverot arī NATO kā drošības garantu) un NBS (ietverot aizsardzības finansējumu, spēju attīstību, visaptverošu valsts aizsardzību).

²⁴ Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, p. 59.

²⁵ Szenes, Z. (2018). Military Security Today. New Threats, New Wars, New Theories. In: Finszter, G., Sabjanics, I. (Eds.) *Security Challenges in the 21st Century*. NUPS, Dialog Campus, p. 72.

²⁶ *Ibid.*, p. 99.

Ārējais apdraudējums

Interviju izvērtējuma rezultātā ir iespējams secināt, ka Krieviju kā ārējo draudu Latvijas iedzīvotāji uztver neviennozīmīgi. Lai gan Latvijas ģeogrāfiskajam novietojumam un Krievijai kā kaimiņvalstij ir būtiska nozīme militārās drošības uztverē, tomēr viena daļa iedzīvotāju uzskata, ka Krievija rada nenozīmīgus draudus vai nerada tos vispār, turpretī otra daļa Krieviju dēvē par galveno ārējo apdraudējumu. Kopumā Krievija kā ārējais drauds prevalē pār tādiem ārējiem draudu veidiem kā starptautiskais terorisms vai uzbrukumi kibertelpā.

Ārējā apdraudējuma uztveres dažādību vislabāk atspoguļo Ādažu un Liepājas pašvaldību iedzīvotāji, kuru teritorijās ir izvietota ievērojama militārā infrastruktūra. Tā, piemēram, Ādažu iedzīvotāju ieskatā, Krievija ir galvenais drauds, jo NBS militārās bāzes ir izvietotas viņu pašvaldības teritorijā.

Pensionārs, Ādažu iedzīvotājs: *Ļoti liels apdraudējums. Ja runā par raķešu uzbrukumu, tad tas ir viens no mērķiem, turklāt, ja netrāpa, tad Ādaži ir apdraudēti.*²⁷

Lai gan militārās bāzes klātesamība rada ārējus draudus, tomēr iedzīvotāji ir gatavi samierināties ar to, ja šie draudi tiek kompensēti ar finansiālajiem ieguvumiem, ko sniedz militārās infrastruktūras un sabiedroto spēku klātbūtne.

Sieviete darbspējas vecumā, Ādaži: *.. armijas bāzes attīstība silda pašvaldības budžetu un tās ekonomiku.*²⁸

Pretēji domā iedzīvotāji Liepājā, kur arī ir militārā bāze. Viņi nav tik kategoriski, taču uzskata, ka Krievija ir Latvijas apdraudējums, bet bāzes klātbūtne vairo drošības sajūtu.

Pensionāre, Liepāja: *Militārā ziņā viss ir kārtībā, jo par militārajām lietām nav jādomā, primāri [par ko jādomā] tā ir sociālā un ekonomiskā drošība.*²⁹

Jaunietis, Liepāja: *Pie mājām ir militārā šautuve, kad norisinās militārās mācības, tad aizdomājos par drošību.*³⁰

Pašvaldībās, kurās nav būtiska militārā infrastruktūra (Talsi, Madona, Ļaudona, Rīga, Aizkraukle, Rēzekne, Gulbene), uzskata Krieviju par lielāku vai mazāku draudu.

²⁷ Fokusa grupas intervija ar Ādažu iedzīvotājiem 2019. gada 13. augustā.

²⁸ Turpat.

²⁹ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

³⁰ Turpat.

Jauniete, Ļaudona: *Starptautiskā sistēma ir saprātīga, līdz ar to Krievijas drauds ir maz ticams.*³¹

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Krievija kā kaimiņi ir bīstama, taču to mēs izvēlēties nevaram.*³²

Jaunietis, Aizkraukle: *Ja Krievija izdomātu sagraut NATO, tad Latvija būtu pirmā, .. Krievijai nav nepieciešamas konvencionālas metodes, ar lienošu okupāciju tā varētu būt sekmīgākā.*³³

Savukārt Jaunjelgavas, Valmieras un Daugavpils pašvaldībās Krieviju redz kā sadarbības partneri, ar ko būtu jāīsteno kopēji attīstības projekti, kā kaimiņu, ar kuru jāsiglabā labas attiecības. Latvija esot pārāk maza, tādēļ Krievijai tā neesot vajadzīga.

Studente, Daugavpils: *Latvija Krievijai nav vajadzīga, bet, ja vajadzēs, tad paņems ne tikai Latviju, bet visas Baltijas valstis. Kāpēc mums būtu jābaidās no Krievijas? Es nesaprotu, kāpēc tas mūs satrauc. Mēs esam Eiropas Savienībā, un viss. Jūs tur, Rīgā, varat no viņas baidīties, mums nav jābaidās.*³⁴

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Krievija var iejaukties, taču tai Latvija nav vajadzīga.*³⁵

Pensionāre, Jaunjelgava: *Nezinu, vai būtu jāfokusējas uz Krieviju kā lielāko ienaidnieku, kā nekā kaimiņš.*³⁶

Sabiedroto spēku klātbūtne

Kopš 2004. gada, kad Latvija kļuva par NATO dalībvalsti, sadarbība ar sabiedrotajām valstīm kolektīvās drošības jomā ir kļuvusi par vienu no Latvijas aizsardzības pamatelementiem. Šī sadarbība īpaši cieša izvērtās pēc Krievijas agresijas Ukrainā, kad 2015. gadā Latvijā tika izveidota NATO spēku integrācijas vienība, kas ir pirmā NATO struktūra un komandķēdes sastāvdaļa. 2016. gadā NATO samītā Varšavā tika pieņemts lēmums izvietot Latvijā kaujas grupu Kanādas vadībā. Saskaņā ar 2016. gada Valsts aizsardzības koncepciju NATO ir Latvijas drošības un aizsardzības garants un ar sabiedroto spēku klātbūtni tiek nodrošināta atturēšana, turklāt "Latvijas interesēs ir panākt ilgtermiņa risinājumu sabiedroto nozīmīgai militārajai klātbūtnei Latvijā"³⁷.

³¹ Fokusa grupas intervija ar Ļaudonas iedzīvotājiem 2019. gadā.

³² Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

³³ Fokusa grupas intervija ar Aizkraukles iedzīvotājiem 2020. gada 18. janvārī.

³⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

³⁵ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

³⁶ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

³⁷ Saeimas paziņojums (2020). *Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282964-par-valsts-aizsardzibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [skatīts 16.04.2020.]

Fokusa grupu interviju izvērtējuma rezultātā var secināt, ka vairums iedzīvotāju atbalsta sabiedroto spēku klātbūtni un redz NATO kā Latvija drošības garantu. Iedzīvotāji Liepājas, Rīgas, Ādažu, Valmieras, Jaunjelgavas, Aizkraukles un Madonas pašvaldībās uzsver nepieciešamību pēc sabiedroto spēku klātbūtnes Latvijā un vērtē to kā drošību veicinošu faktoru.

Vīrietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Latvijas armija un NATO rada drošības sajūtu, jo vecākais dēls ir karavīrs. Svarīgi, ka esam NATO un mums ir 5. pants.*³⁸

Pensionārs, Valmiera: *Ja būtu vairāk sabiedroto spēku klātbūtne, būtu lielāka drošība, tikai vai mēs spējam uzturēt viņus.*³⁹

Vīrietis darbspējas vecumā, Rīga: *Dalība NATO un ES sniedz mums priekšrocības un kalpo par atturēšanas mehānismu. NATO, cerams, varētu aizstāvēt, mēs neesam vieni paši.*⁴⁰

Students, Aizkraukle: *Mēs esam pasargātāki, jo Latvija ir NATO. Spēku klātbūtne šeit ir pozitīva, ja nav saasinājuma, savukārt negatīvā puse ir tāda, ka abās robežas pusēs tiek pumpēti resursi. Krievi pievelk pie robežas karaspēku un atstāj, un tas nav droši.*⁴¹

Apkopojot interviju rezultātus, ir iespējams arī uzzināt viedokļus un iedzīvotāju nostāju – NATO klātbūtne tiek uztverta gan pozitīvi, gan kā drauds.

Pensionārs, Talsi: *Sabiedroto spēku klātbūtne ir ilūzija, lai nomierinātu sabiedrību, un būtisks pienesums no to klātbūtnes nav.*⁴²

Studente, Gulbene: *Karadarbība nav prioritāri, par ko domāt, tāpēc ir ES un NATO. Tas ir bieds, ka krievi nāk. Šo izmanto, lai biedētu iedzīvotājus, un to izmanto kāds cits.*⁴³

Sieviete darbspējas vecumā, Daugavpils: *Nē, viņi [sabiedroto karavīri] te staigāja kā saimnieki. Viņi Daugavpilī nav vajadzīgi.*⁴⁴

Studente, Daugavpils: *Mums ir kaut kāda mānija ar NATO. Labāk naudu iedot bērniem un veciem cilvēkiem. Priekš kam tērēt naudu NATO. Manuprāt, Latvijā ir stabili. Ar to NATO nauda ir izmesta vējā. Varbūt var pieredzes apmaiņai, ik divos gados, bet pastāvīgi tas nav vajadzīgs. Latvijai nav ienaidnieku.*⁴⁵

³⁸ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

³⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁴⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁴¹ Fokusa grupas intervija ar Aizkraukles iedzīvotājiem 2020. gada 18. janvārī.

⁴² Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

⁴³ Fokusa grupas intervija ar Gulbenes iedzīvotājiem 2019. gada 21. septembrī.

⁴⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁴⁵ Turpat.

Jauniete, Rēzekne: *NATO drīzāk ir drauds, nevis drošības garants. Jābaidās no ASV karavīriem, jo nav zināms iemesls, kādēļ tie atrodas pilsētā, nevis no Krievijas.*⁴⁶

Nacionālie bruņotie spēki

Sabiedriskās domas aptaujas Latvijā rāda nemainīgu uzticību Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un to veiktajām iniciatīvām drošības stiprināšanai. Fokusa grupas intervijās tika iegūti kvalitatīvi dati par NBS vērtējumu un noskaidrots, kā NBS attīstība un klātbūtne spēj ietekmēt iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri.

Līdzīgi kā sabiedroto spēku klātbūtni, arī Latvijas armiju vairums iedzīvotāju vērtē kā drošību veicinošu faktoru. Tā, piemēram, Liepājā, Rīgā, Aizkrauklē, Gulbenē, Madonā un Valmierā iedzīvotāji pozitīvi vērtē gan NBS attīstību, gan arī to, ka aizsardzības budžetam ir atvēlēti 2% no valsts iekšzemes kopprodukta.

Jauniete, Gulbene: *Valstī ir armija un robežsargi, tādēļ par drošību neuztraucos. Turklāt Alūksnē ir bāze un Gulbenē ir robežsardze. Tagad ir žogs.*⁴⁷

Vīrietis darbaspējas vecumā, Liepāja: *Jāpilda savas saistības un 2% no budžeta ir jāmaksā, taču reāliem draudiem nacionālās spējas ir par maz.*⁴⁸

Pensionārs, Valmiera: *Procentuāli pildām, un tas ir pilnīgi pietiekami, bet nav pārliecības par to, ko mēs varētu izdarīt pret Krievijas militāro pārspēku.*⁴⁹

Pensionāre, Rīga: *Armija ir sakārtojusies, armijas prestižs ir audzis, un tas ir nopelns, ka par ārpolitiku tiek domāts. Liela drošības sajūta, jo kā bijušajam padomju cilvēkam, kurš dzīvojis apspiestībā un stresā, ir jūtamas būtiskas izmaiņas.*⁵⁰

Intervijās ir iespējams identificēt arī tās iedzīvotāju grupas, kuras uzskata, ka NBS veicina drošību, bet tajā pašā laikā aizsardzībai atvēlētie 2% ir pārāk daudz. Talsu Rēzeknes, Daugavpils un Gulbenes iedzīvotāji uzskata, ka aizsardzībai nevajadzētu tērēt vairāk, tā vietā finansējums būtu jānovirza citām jomām, piemēram, sociālajai aizsardzībai vai izglītībai.

Pensionārs, Rēzekne: *Ir laiks samazināt izdevumus apbruņošanai. Mūsu paauzdei to nesaprast. Latvijā aizvien vairāk un vairāk ir armija.*⁵¹

⁴⁶ Fokusa grupas intervija ar Rēzeknes iedzīvotājiem 2019. gada 12. oktobrī.

⁴⁷ Fokusa grupas intervija ar Gulbenes iedzīvotājiem 2019. gada 21. septembrī.

⁴⁸ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

⁴⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁵⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁵¹ Fokusa grupas intervija ar Rēzeknes iedzīvotājiem 2019. gada 12. oktobrī.

Vīrietis darbības vecumā, Daugavpils: *Līdz Gruzijai un Ukrainai tas miers bija daudz vairāk. Reāli, kad ir precedenti uz militārām intervencēm, domāšana bišķīt mainās. Kad mēs noturam 2% militārām vajadzībām, bet nevaram atrast skolotājiem, pērkot vecus tankus, tad tā bilde nesaliekas nedaudz.*⁵²

Students, Talsi: *Satrauc, ka liela daļa budžeta aiziet aizsardzībai un iepērk vecu tehniku.*⁵³

Fokusa grupas intervijās varēja arī uzzināt, ka Talsu, Ādažu, Jaunjelgavas, Rēzeknes un Daugavpils iedzīvotāji jūtas nedroši tieši NBS klātesamības dēļ vai arī uzskata, ka iztērētajam aizsardzības finansējumam militārajām spējām vajadzēja būt jēgpilnākam.

Sieviete darbības vecumā, Daugavpils: *Militāro budžetu plānojot, tajā jāparedz arī investīcijas reģiona iedzīvotājos vai, piemēram, reģionā.*⁵⁴

Vīrietis darbības vecumā, Jaunjelgava: *Izskatās, ka nauda tiek tērēta neadekvāti, un to nevajadzētu uztvert kā pašmērķi. Brīžiem izskatās, ka tiek plānots, ko vēl var nopirkt. Jāsaved kārtībā to mazumiņu, lai nauda aiziet reģioniem, piemēram, ZS. Helikopteru pirkšana nav adekvāta.*⁵⁵

Sieviete darbības vecumā, Talsi: *Man kā sievietei drošību nerada, jo dabūsim pirmo triecienu, kur atrodas militārās bāzes.*⁵⁶

No fokusa grupas intervijās iegūtajiem kvalitatīvajiem datiem var secināt, ka iedzīvotāji atbalsta NBS klātbūtni, bet atsevišķos gadījumos militārās infrastruktūras tuvums rada viņos diskomfortu, tāpēc viņi NBS klātbūtni uztver negatīvi. Apdraudējums izriet no uzskata, ka potenciāla kara gadījumā militārā infrastruktūra tiktu iznīcināta vispirms un tā, kura atrodas apdzīvotu vietu tuvumā, tiešā veidā ietekmētu iedzīvotājus. Taču tajā pašā laikā tā veicina apdzīvotu vietu ekonomisko izaugsmi, kas mazina apdraudējuma negatīvo uztveri, kā to pierāda arī Ādažu gadījums. Līdz ar to subjektīvajā drošības uztverē militārās infrastruktūras klātbūtne ir drauds, bet tās sniegtais ekonomiskais ieguvums mīkstina draudu uztveri.

Runājot par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmu, iedzīvotāji visās pašvaldībās, kurās tika veiktas fokusa grupu intervijas, uzsvēra, ka šī sistēma līdz galam nav skaidra vai arī trūkst būtiskas informācijas par to, kā plānots šo sistēmu ieviest un kas būtu jādara iedzīvotājiem.

⁵² Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁵³ Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

⁵⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁵⁵ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

⁵⁶ Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

Virietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Mēs kā sabiedrība neesam gatava mazākām krīzēm, vai mēs būtu gatavi kaut kam lielākam? Šeit ir ļoti daudz darāmā, turklāt jaunai paaudzei nav sajēgas, ko un kā darīt.*⁵⁷

Virietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Cilvēki sāk nogurt no drošības saistīšanas ar armiju. Vajag attīstīt skautismu.*⁵⁸

Sieviete bezdarbniece, Valmiera: *Visaptverošas valsts aizsardzības iniciatīva ir atbalstāma. Jautājums, kā to stāsta, jo ne visi būs šāvēji. Līdz ar to pirmā medicīniskā palīdzība obligāti būtu ieviešama skolā. Vajag cilvēkiem šo iniciatīvu izskaidrot vairāk.*⁵⁹

Virietis darbspējas vecumā, Rīga: *Trūkst informācijas, ko darīt, iet uz tuvāko Zemessardzes punktu vai armijas daļu. Krimas scenārijs varētu būt reāls Daugavpilī vai Rīgā dēļ krievvalodīgajiem, viegli būtu iefiltrēt citus elementus. Mums pašiem arī kaut kas jādara, lai vienkārši nepārietu pāri.*⁶⁰

Interviju laikā iegūtās informācijas analīze liek secināt, ka iedzīvotāju informētības līmenis par visaptverošu valsts aizsardzību ir samērā zems. Pamatā tiek norādīts, ka trūkst informācijas par civilās aizsardzības plāniem, par kuriem tieši atbild Iekšlietu ministrija, bet pastarpināti – Aizsardzības ministrija. Taču saskaņā ar 2019. gada 8. janvārī valdības apstiprināto Aizsardzības ministrijas informatīvo ziņojumu “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”⁶¹ civilā aizsardzība tiek definēta kā viena no jomām, kuru būtu nepieciešams pilnveidot, lai attīstītu visaptverošas valsts aizsardzības konceptu. Turklāt jebkurš militārais konflikts ietekmē sabiedrību un tās aizsardzības plānus, tādējādi padarot Aizsardzības ministriju par līdzatbildīgu sabiedrības izglītošanā.

Kopumā visās pašvaldībās, kurās tika veiktas fokusa grupas intervijas, tika pausts atbalsts valsts visaptverošas aizsardzības sistēmai, jo tā ietvertu norādījumus par iedzīvotāju uzdevumiem atkarībā no viņu spējām, zināšanām un profesijas un par viņu rīcību krīzes situācijā, dabas katastrofā vai militāra apdraudējuma gadījumā. Atsevišķās pašvaldībās (piemēram, Valmierā) iedzīvotāji uzskatīja, ka nepieciešams informatīvs izdevums (kā Lietuvā vai Zviedrijā), kur īsumā būtu aprakstīta jebkura vispārēja rīcība krīzes situācijā.

⁵⁷ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

⁵⁸ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

⁵⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁶⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁶¹ Ministru kabinets (08.01.2019.). *Informatīvais ziņojums “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”*, 2. lpp. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40462120>

Militārā drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā ir analizēti militārās drošības sektora pārvaldības rādītāji tajās Latvijas pašvaldībās, kur militārie draudi tika uzskatīti par prioritāriem. Tā kā tikai Ādažu iedzīvotāju skatījumā militārie draudi ir visbūtiskākie, tad šajā apakšnodaļā papildus ir apskatītas arī citas pašvaldības (Jaunjelgava, Rēzekne un Liepāja), kurās militārie draudi netika uzskatīti par prioritāriem draudiem. Tika analizēts pašvaldības darbinieku viedoklis par drošības jautājumiem, kā arī pētījumā iesaistīto pašvaldību civilās aizsardzības plāni.⁶²

Ādažu novada pašvaldība

Intervijā ar Ādažu pašvaldības darbinieku militārā sektora draudi tika uzskatīti par būtiskiem tieši militārās infrastruktūras dēļ.

*Bāze pievilina gan huligānus, gan reālus Krievijas aģentus, gan kaut ko pa vidu – dronu lidinātājus virs bāzes utt.*⁶³

Ņemot vērā tuvumā esošo militāro infrastruktūru, pašvaldība saredz komunikācijas problēmas gan ar Aizsardzības ministriju meža ugunsgrēku gadījumā, kurš izceļas militārās aktivitātes poligonā, gan ar vietējiem iedzīvotājiem, informējot viņus par iespējamo rīcību krīzes situācijā. Iedzīvotāju informēšanai par pakalpojumu pieejamību krīzes situācijā pašvaldība plāno izmantot “Ādažu Vēstis”, taču šobrīd tas netiek darīts, lai gan pēc Ukrainas krīzes ticis praktizēts.

*Iepriekš, kad izpilddirektors bija zemessargs, tas ticis īstenots tūlīt pēc 2014. gada notikumiem Ukrainā.*⁶⁴

Civilās aizsardzības scenāriju praktizēšana tiek uzskatīta par nepieciešamu, jo pašvaldības darbinieku civilās aizsardzības atkārtotās apmācībās tiktu simulēta krīzes situācija un trenēta lēmumu pieņemšana.

*Civilās aizsardzības sistēmas mācības ir bijušas dāņu ekspertu vadībā.*⁶⁵

⁶² Saskaņā ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta mājaslapā pieejamo informāciju civilā aizsardzība ir pasākumu kopums, kurus īsteno valsts un pašvaldību institūcijas un sabiedrība, lai nodrošinātu cilvēku, vides un īpašuma drošību, kā arī īstētu atbilstošu rīcību katastrofas un katastrofas draudu gadījumā. Viens no civilās aizsardzības uzdevumiem ir saistīts arī ar militāro drošību, proti, nodrošināt atbalstu valsts aizsardzības sistēmai, ja noticis militārs iebrukums vai sācies karš. VUGD. *Civilā aizsardzība*. Pieejams: https://vugd.gov.lv/lat/par_vugd/darbības_sferas/civila_aizsardziba [skatīts 06.09.2020.]

⁶³ Padziļinātās intervijas ar Ādažu novada pašvaldības darbinieku 2020. gada 13. janvārī.

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Turpat.

Apskatot Ādažu civilās aizsardzības plānu, var secināt, ka pašvaldība ir ņēmusi vērā militārās infrastruktūras klātesamību, uzsverot, ka tās teritorijā ir izvietota viena no lielākajām militārajām bāzēm Baltijas valstīs. Kā tiek norādīts plānā, tās klātesamība tiek saistīta ar meža ugunsgrēka bīstamību tieši militārā poligona dēļ.⁶⁶ Tāpat plānā tiek runāts par bruņotu konfliktu vai militāru iebrukumu.

*Bruņots konflikts var izraisīties pierobežā vai iekšzemē. Tajā var tikt iesaistītas bruņotas grupas, lai izraisītu konfliktsituāciju starp valstīm vai vienas valsts iekšienē, kas skar valsts teritoriju vai tās valdību.*⁶⁷

Civilās aizsardzības plānā nav detalizēti norādīts, kāda būtu pašvaldības rīcība militārās krīzes situācijās, vien uzsvērts, ka tā izņēmuma⁶⁸ vai mobilizācijas gadījumā apziņotu mobilizējamās personas, valsts institūciju darbiniekus un iedzīvotājus.⁶⁹ Militāras krīzes situācijā pašvaldības rīcība tiktu noteikta ar atsevišķiem Ministru kabineta rīkojumiem.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem par civilās aizsardzības plānu struktūru un tajos iekļaujamo informāciju Ādažu pašvaldības civilās aizsardzības plānā nav aprakstīta pašvaldības rīcība militāra iebrukuma vai kara gadījumā.⁷⁰ Saskaņā ar pētījuma laikā izveidoto labas pārvaldības matricu, kur normatīvo aktu izmaiņas ir viens no labas pārvaldības kritērijiem, Ādažu pašvaldība neizpilda kritēriju par esošo plānu aktualizāciju vai jaunu izstrādi, jo pēdējais apstiprinātais civilās aizsardzības plāns ir ticis aktualizēts vien 2013. gadā.

Jaunjelgavas novada pašvaldība

Jaunjelgavas pašvaldība analīzei tika izvēlēta tāpēc, ka šajā pētījumā iedzīvotāju ziņā tā ir viena no mazākajām pašvaldībām, turklāt tās iedzīvotāju subjektīvajai drošības uztverei raksturīgs tas, ka viņi ārējo apdraudējumu nesaskatīja.

⁶⁶ Ādažu pašvaldība (2013). *Civilās aizsardzības plāns*. Pieejams: <https://www.adazi.lv/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 07.09.2020.]

⁶⁷ Turpat, 32. lpp.

⁶⁸ Saskaņā ar likumu "Par Ārkārtas situāciju un izņēmuma stāvokli" izņēmuma stāvoklis ir īpašs tiesiskais režīms, kas izsludināms, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai valsti vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšējie nemieri, kas apdraud demokrātisko iekārtu. Skatīt: Saeima (2013). *Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemuma-stavokli> [skatīts 07.09.2020.]

⁶⁹ Ādažu pašvaldība (2013). *Civilās aizsardzības plāns*, 39. lpp. Pieejams: <https://www.adazi.lv/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 07.09.2020.]

⁷⁰ *Ministru kabineta noteikumi Nr. 658 "Noteikumi par civilās aizsardzības plānu struktūru un tajos iekļaujamo informāciju"*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/294938-noteikumi-par-civilas-aizsardzibas-planu-strukturu-un-tajos-ieklaujamo-informaciju> [skatīts 07.09.2020.]

Turpretim pašvaldības darbinieks domā, ka no ārējā apdraudējuma viedokļa būtiskākos draudus rada Krievija, jo:

Jāapzinās starptautiskās drošības situācija, kur savu lomu vēsturiski spēlē agresīvās Krievijas faktors.⁷¹

No drošības viedokļa tiek akcentēta zemessargu loma, taču, tā kā Aizkraukles bataljona struktūras ir mainīta, tiek norādīts, ka arī to aktivitāte pašvaldībā ir samazinājusies.

[Zemessargi] piedalās svinīgos pasākumos, ir jaunsargi, bet reti kad kaut kas [militāras mācības] notiek.⁷²

Pašvaldības darbiniekam nav skaidrs, kā būtu jārikojas krīzes situācijā. Tā, piemēram, pārskatot Jaunjelgavas mājaslapu, tajā neizdevās atrast apstiprinātu civilās aizsardzības plānu, kas saskaņā ar Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likumu ir viens no pašvaldības domes uzdevumiem.⁷³ Līdz ar to arī šajā pašvaldībā, izmantojot labās pārvaldības matricu, nav iespējams konstatēt normatīvo aktu (pašvaldības gadījumā – saistošo noteikumu) izmaiņas, nemaz jau nerunājot par to izstrādi rīcībai ārkārtas gadījumos. Runājot par pašvaldības rīcību krīzes situācijā, tika norādīts:

Pašvaldība pati nezina, kā rīkotos. Ja iedzīvotājiem trūkst informācijas, tad tā ir pašu vaina, jo cilvēki paši neinteresējas. Pēc Ukrainas 2014. gadā uzdevu šo jautājumu Pašvaldības savienībai, kā arī Zemessardzes bataljoni organizēja mācības, kā rīkoties. Nav speciālu instrukciju, kā rīkoties ārējas agresijas gadījumā. Nav skaidrs, iespējams, valdība pieņems kādus likumus. Pastāv divas iespējas – vai visu iznīcināt, vai saglabāt un nodrošināt visu nepieciešamo – ūdens, apkure utt. Jautājums, kas notiek ar vietējo varu? Gaida ienākošo karaspēku vai pamet šo teritoriju, cilvēkiem nav skaidrs.⁷⁴

Liepājas valstspilsētas pašvaldība

Liepājas pašvaldība analīzei tika izvēlēta tāpēc, ka, līdzīgi kā Ādažos, arī šīs pašvaldības teritorijā ir izvietota NBS Jūras spēku militārā infrastruktūra. Intervijā ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku uzzinām, ka arī šeit pastāv

⁷¹ Padziļinātās intervijas ar Jaunjelgavas pašvaldības darbinieku 2020. gada 31. janvārī.

⁷² Turpat.

⁷³ Saeima (2016). *Civilās aizsardzības un katastrofu pārvaldīšanas likums*, 11. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums> [skatīts 07.09.2020.]

⁷⁴ Padziļinātās intervijas ar Jaunjelgavas pašvaldības darbinieku 2020. gada 31. janvārī.

potenciāli Krievijas draudi. Taču militāro vienību un sabiedroto spēku klātesamība Latvijā vairo drošību.

Liepāja šajā ziņā ir jūtīga vieta, jo jāņem vērā, ka Krievijas vēstniecībai Latvijā ir divi ģenerālkonsulāti – Daugavpilī un Liepājā. Tas nozīmē, ka kaimiņi Krievijā redz savu interešu zonu arī Liepājā. Tas mums jāatceras, un to nevar par zemu novērtēt. Tādēļ es nekad neuzdrošinātos spēlēties ar drošības jautājumiem, kā to darīja mani kolēģi Ventspilī. NATO klātbūtne ievieš drošību. Jāatceras, ka Liepāja vienmēr ir bijusi stratēģisks objekts un mēs esam kaimiņu [Krievijas] interešu lokā.⁷⁵

Pašvaldības darbinieka ieskatā, ņemot vērā vēsturisko pieredzi – notikums, kas norisinājās Liepājā 90. gados, kad Zemessardze spēja ieviest kārtību, arī mūsdienās zemessargi ir tie, kuri veicina drošību reģionā.

Man prieks, ka zemessargiem tieši Liepāja ir epicentrs, kas pārklāj visu Kurzemi. Zemessargi lielā mērā dod drošību liepājniekiem un visiem kurzemniekiem, jo, redzot militāro klātbūtni, mazinās nedrošība, ko rada Krievijas aktivitāšu klātbūtne. Ja nav šo acīmredzamo struktūru, kuras mūs varētu aizsargāt, tad ir liela nedrošība, bet ir klāt spēki, kuri ir auguši profesionālās prasmēs, apgādē un zināšanās, tad paļaušanās pieaug.⁷⁶

Liepājas pašvaldības darbinieks uzskata, ka Liepāja ir stratēģiski svarīga pilsētu un ka militārā drošība ir viens no tās aktuālajiem jautājumiem, tāpēc ir būtiski analizēt Liepājas civilās aizsardzības plānu, lai noskaidrotu pašvaldības rīcības algoritmus, kā pašvaldība rīkotos militāra apdraudējuma gadījumā. Līdzšinējo civilās aizsardzības plānu Liepājas pilsētas dome ir apstiprinājusi 2013. gadā, bet atjaunojusi 2019. gada 25. aprīlī. Pārskatot šo plānu, jāsecina, ka tas neietver ārējos normatīvajos aktos noteikto rīcības aprakstu par civilās aizsardzības sistēmas darbību militāra iebrukuma vai kara gadījumā. Līdz ar to no labas pārvaldības viedokļa Liepājas pašvaldība nav ievērojusi valsts normatīvos aktus un nav veikusi labojumus pilsētas saistošajos noteikumos, papildinot civilās aizsardzības plānu ar rīcības aprakstu.

Rēzeknes novada pašvaldība

Fokusa grupas intervijās Rēzeknes pašvaldības iedzīvotāji nenorādīja, ka viens no galvenajiem apdraudējumiem ir militārās drošības draudi, un uzskatīja, ka NBS, sabiedroto bruņotie spēki un NATO neveicina drošību un ka aizsardzībai

⁷⁵ Padziļinātās intervijas ar Liepājas pašvaldības darbinieku 2020. gada 22. janvārī.

⁷⁶ Turpat.

nebūtu jāatvēl 2% no IKP. Šī iemesla dēļ Rēzeknes pašvaldība no visām projektā iesaistītajām pašvaldībām tika izvēlēta, lai noskaidrotu, vai iedzīvotājiem aktuālie draudi ir attiecināmi arī uz pašvaldību.

Analizējot datus, kas iegūti intervijā ar Rēzeknes pašvaldības darbinieku, var secināt, ka Krievija tiek uztverta kā apdraudējums, bet tiek uzsvērts, ka iedzīvotājiem ir arī otrs viedoklis – Krievija nav drauds.

Manuprāt, jā, ir, protams, viedokļi. Ir cilvēki, kuri uzskata, ka tas [Krievijas tuvums] var apdraudēt viņu personīgo drošību. Sāksies tā rezultātā kāds konflikts. Vairāk es domāju, ka tādus viedokļus iespaido tas, ko mēs lasām presē, skatāmies TV, jo tiešā saskarsmē vai personīgas pieredzes nav cilvēkiem šajā saistībā.⁷⁷

Runājot par Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, pašvaldības darbinieks uzsver, ka to klātbūtne palielina drošību, jo tiek attīstīta militārā infrastruktūra. Turklāt vietējo iedzīvotāju iesaiste vai nu Zemessardzē, vai arī NBS profesionālajā dienestā tikai vairo drošību. Bet tiek paustas arī bažas par to, ka drošība var tikt ietekmēta, ja karavīrs neizskatās atbilstoši, ar to domājot neatbilstošu ekipējumu vai apģērbu.

Praktiski uz ielas ir tie paši vietējie iedzīvotāji, virsnieki, un tāpēc mēs viņus nevaram uztvert kā draudu. Vairāk tas var dot lielāku drošību, jo, ja kaut kas notiks, tad mēs esam aizsargāti. Bet, protams, tā drošības sajūta var būt apdraudēta, ja karavīri neizskatās, pēc cilvēku uzskatiem, atbilstoši, piemēram, ir korpulents – nu kā viņš var aizstāvēt, vai neatbilstoši ģērbies cilvēks, mētelis militārais, bet bikses citas.⁷⁸

Arī aizsardzībai atvēlētos 2% no IKP pašvaldības darbinieks vērtē pozitīvi, uzsverot to, ka norisinās acīmredzama attīstība, kas vairo militāro drošību un veicina kopējo drošību pilsētā.

Tas, ko es personīgi redzu, – vieta, kura atvēlēta militārajai vienībai, un tur nemiēti notiek darbi – viņi sakārto savas teritorijas. Manī tas palielina drošības sajūtu. Es redzu, ka tur ir investīcijas un tās investīcijas ir pareizas. Tas palīdz arī sakārtot pilsētas vidi, un tās arī dod lielāku drošības sajūtu.⁷⁹

Rēzeknes iedzīvotāju un Rēzeknes pašvaldības darbinieku viedokļi ir atšķirīgi. Pašvaldībā NBS, sabiedroto spēku klātbūtne un aizsardzības finansējums tiek vērtēts kā drošību veicinošs faktors, savukārt iedzīvotājiem tas šķiet

⁷⁷ Padziļinātās intervijas ar Rēzeknes pašvaldības darbinieku 2020. gadā.

⁷⁸ Turpat.

⁷⁹ Turpat.

kā apdraudējums. Izmantojot labas pārvaldības matricu, tika skatīts arī Rēzeknes pašvaldības sagatavotais civilās aizsardzības plāns, lai noskaidrotu tās rīcību potenciāla militāra iebrukumu gadījumā. Apvienotais Rēzeknes un Viļānu novadu civilās aizsardzības plāns neparedz šo pašvaldību rīcību militāra iebrukuma gadījumā. Plānā ir iekļauts jautājums par mobilizējamiem resursiem, kas varētu tikt attiecināti uz militāru krīzi, bet tas plašāk netiek izvērst, vien norādot, ka Rēzeknes un Viļānu novadā nav izveidoti mobilizējamie civilās aizsardzības formējumi.⁸⁰

Analizējot iegūtos datus par pašvaldībām, var secināt, ka pašvaldību darbiniekiem ārējais apdraudējums ir viens no faktoriem, kas ietekmē subjektīvo drošības uztveri. Iegūtos datus salīdzinot ar iedzīvotāju draudu uztveri, secināms, ka ārējā apdraudējuma uztvere šajās pašvaldībās ir līdzvērtīga, izņemot Rēzekni, kur iedzīvotājiem nebija viennozīmīgs viedoklis par Krieviju kā ārējo draudu.

Līdzīgi ir ar sabiedroto spēku klātbūtni, kas tiek uztverta kā drošību veicinošs faktors. Taču NBS klātesamība un ar to saistītie drošības aspekti ir atšķirīgi, to īpaši akcentē Ādažu pašvaldība, savukārt citās pašvaldībās NBS klātbūtne rada drošību.

Tā kā no labas pārvaldības matricas militārā sektora analīzei tika izmantots tikai normatīvo aktu izmaiņu rādītājs, ar kura palīdzību tika mērītas izmaiņas pašvaldību civilās aizsardzības plānā, tad visaptverošus secinājumus izdarīt nav iespējams. Taču var iezīmēt kopēju tendenci militārās drošības sektorā, piemēram, pašvaldības reti pārskata un aktualizē civilās aizsardzības plānus, tajos nav iekļautas ārējos normatīvajos aktos noteiktās izmaiņas, kas attiecas uz pašvaldības rīcību militāra apdraudējuma gadījumā.

Tikai Ādažu pašvaldība ir nedaudz iezīmējusi tās rīcību militārās krīzes gadījumā, bet arī vien tādēļ, ka novadā atrodas lielākais militārais poligons Baltijas valstīs. Jaunjelgavas pašvaldībā vispār nav pieejams civilās aizsardzības plāns un pašvaldības darbiniekiem nav informācijas, kā rīkoties. Lai gan Liepājai un Rēzeknei ir šādi plāni, tie nenosaka pašvaldības rīcību militāras krīzes situācijā. Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, jāsecina, ka pašvaldības nav pievērsušas īpašu vērību militārās drošības sektora apdraudējuma mazināšanai.

⁸⁰ Viļānu novads (2018). *Rēzeknes novada un Viļānu novada pašvaldību civilās aizsardzības plāns*, 24. lpp. Pieejams: <https://www.vilanunovads.lv/lv/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 08.09.2020.]

Secinājumi

Fokusa grupu interviju laika posmā (2019. gada rudens/ziema) militārais sektors iedzīvotājiem nešķiet aktuāls, prioritāri viņiem šķiet veselības, sociālās labklājības un ekonomikas sektora draudi. Militārie draudi iedzīvotāju drošības uztverē nav tik nozīmīgi kā tie, kuri skar pamatvajadzību nodrošināšanu. Vienīgi retais aptaujātais kā galveno draudu uzsver militāro apdraudējumu sev un ģimenei.

Pētījumu centra SKDS veiktajās aptaujās kā nozīmīgāko draudu iedzīvotāji minējuši ekonomisko un personīgo apdraudējumu (noziedzību), bet militārais drauds tika nosaukts kā trešais nozīmīgākais draudu veids.⁸¹ Arī šajā pētījumā militārie draudi iedzīvotājiem nav aktuāli un par tiem ikdienā netiek domāts. Šādai situācijai var būt vairāki iemesli, ko atzīst arī paši iedzīvotāji, ka valsts īsteno sekmīgu aizsardzības politiku un iedzīvotājiem par militārās drošības jautājumiem nav jāsatraucas, tādējādi subjektīvajā drošības uztverē prevalē nemilitāra rakstura draudi. Lai gan vairākos nacionāla līmeņa un starptautiskos analīzes dokumentos tiek norādīts, ka Baltijas valstu, tātad arī Latvijas drošību apdraud Krievija, tomēr iedzīvotāju vairumam tas nav iemesls subjektīvās drošības uztveres maiņai, ja vien draudi nav izteikti reāli.

Interesants šķita fakts par draudu atšķirīgo uztveri, salīdzinot Ādažu un Liepājas fokusa grupu interviju rezultātus. Lai gan abās pašvaldībās ir izvietota ievērojama militāra infrastruktūra, tomēr tās dēļ izteiktāku militāro apdraudējumu izjūt Ādažu iedzīvotāji. Tas skaidrojams ar militārās infrastruktūras intensīvāku izmantošanu, piemēram, Ādažos ir izvietota NATO paplašinātās klātbūtnes kaujas grupa un atrodas lielākais militārais poligons Baltijā. Tur uz mācībām ik gadus ierodas sabiedroto valstu bruņotie spēki. Savukārt Liepājā sabiedroto spēku klātbūtne nav tik intensīva, turklāt Jūras spēku apmācības notiek galvenokārt jūrā, tāpēc militāro aktivitāšu radītās sekas (troksnis, karavīru klātbūtne ielās) iedzīvotāji ikdienā neizjūt.

Pētījuma gaitā iezīmējās atšķirīga subjektīvā draudu uztvere Daugavpilī un Rēzeknē, kur par galveno draudu tiek uzskatīta sabiedroto spēku klātbūtne. Tajā pašā laikā iedzīvotāju subjektīvajā drošības uztverē NATO un ES tiek skatīts kā drošības garants, īpaši izceļot tieši ES nozīmi. To varētu skaidrot ar ES finanšu instrumentu investīcijām pašvaldību infrastruktūras objektos, kas iedzīvotājos rada pārliecību par sava veida drošību. Kā intervijā uzsver

⁸¹ SKDS (2016. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf [skatīts 07.04.2020.]

Rēzeknes pašvaldības darbinieks, personīgo drošību rada fakts, ka ir redzama, piemēram, militārās infrastruktūras attīstība reģionā vai notiek kāda cita rīcība, kas veicinātu vietējo iedzīvotāju atbalstu NATO. Lai mazinātu iedzīvotāju uztraukumu par NATO kā draudu, īpaši svarīga ir ne tikai komunikācija ar sabiedrību šajās pašvaldībās, bet arī redzamāka NBS klātbūtne militāro mācību, publisko pasākumu laikā vai īstenojot citas sadarbības programmas, kā tas ir Ādažu pašvaldībā.⁸² Būtiski ir uzsvērt, ka tieši šajās pašvaldībās ir nepieciešama aktīvāka rīcība. Svarīga ir šo pasākumu intensitāte, lai sabiedrība pierastu, ka ne tikai NBS, bet arī sabiedrotie sniedz drošību.

Salīdzinot iedzīvotāju draudu uztveres rādītājus ar pašvaldību darbinieku viedokļiem, var secināt, ka iegūtais rezultāts ir visnotaļ atšķirīgs. Spilgtākais piemērs ir Jaunjelgava, kur iedzīvotājus neuztrauc ārējais apdraudējums, kamēr pašvaldības darbinieks uzskata Krieviju par ārējo apdraudējumu. Arī savstarpējā komunikācija Jaunjelgavā ir sarežģīta, jo iedzīvotājus uztrauc tas, ka pašvaldība nekomunicē ar viņiem par to, kā būtu jārikojas krīzes situācijā. Pašvaldība norāda, ka tā ir pašu iedzīvotāju vaina, ka viņi neinteresējas, kas būtu darāms šādās situācijās. Arī pati pašvaldība nezina, kā būtu jārikojas, jo nav civilās aizsardzības plāna, uz kura pamata būtu izstrādāti iedzīvotāju apziņošanas algoritmi.

Pētījumā gaitā tika noskaidrots, ka vairumā apskatīto pašvaldību civilās aizsardzības plāni nav aktualizēti un tajos nav aprakstīta pašvaldību rīcība militārās agresijas gadījumā. Lai gan ārējie normatīvie akti nosaka šādu daļu iekļaušanu katras pašvaldības plānā, civilās aizsardzības plāni joprojām pamatā balstās uz dabas katastrofu un tehnogēno katastrofu pārvarēšanas algoritmiem. Caurskatot plānus, nākas secināt, ka militāras krīzes gadījumā pašvaldības paļautos uz valdības pieņemtajiem lēmumiem, tādējādi, iespējams, apgrūtinot krīzes radīto seku pārvarēšanu, nevis ar saviem izstrādātajiem algoritmiem veicinātu iedzīvotāju drošību un ātrāk neitralizētu krīzes sekas.

Tika arī noskaidrots, ka ar valsts aizsardzību saistītie dokumenti atspoguļo iedzīvotāju bažas par ārējo apdraudējumu. Tā, piemēram, Krievija kā viena no būtiskākajiem ārējiem draudiem tiek minēta Valsts aizsardzības koncepcijā, kas apstiprināta 2020. gada 24. septembrī. Koncepcija ir viens no pamatdokumentiem, kurā tiek iezīmēti galvenie draudi un turpmākā rīcība šo draudu mazināšanai četru gadu periodā. Atšķirībā no iedzīvotājiem, kas atsevišķās pašvaldībās min tādus draudus kā NBS militārās infrastruktūras klātesamība, sabiedroto spēku vai NATO klātbūtne, Valsts aizsardzības

⁸² Ādažos tiek minēts, ka sadarbība ar armiju izpaužas kā, piemēram, žoga uzlikšana vai kā Kanādas karavīru dāvinājums – ponijs – “Dzīvo sapņu dārzam”.

konceptija uzsver pretējo – Latvijas aizsardzība ir balstīta kolektīvās drošības sistēmā, kas izpaužas caur sabiedroto spēku klātbūtni un NBS militāro spēju attīstību.⁸³ Tajā pašā laikā šajā koncepcijā tiek uzsvērts, ka būtiskākie draudi ir NATO valstu nepietiekamais finansējums, teroristiskie grupējumi, klimata pārmaiņas, tehnoloģiju attīstība u. c.⁸⁴

⁸³ Skatīt: Aizsardzības ministrija (2020). *Valsts aizsardzības koncepcija*, 3–27. lpp. Pieejams: AiMVAK_2020.pdf (mod.gov.lv) [skatīts 14.09.2020.]

⁸⁴ Turpat, 5.–6. lpp.